

Filozofija psihologije i problem sučeljavanja. Implikacije za neke filozofske rasprave u medicini i pravu

---

Jerolimov, Ivana; Jurjako, Marko

Source / Izvornik: **Filozofska istraživanja, 2023, 43, 567 - 586**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.21464/fi43308>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:622068>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Ivana Jerolimov¹, Marko Jurjako²

¹Hexis d.o.o., Brajšina 14, HR–51000 Rijeka

²Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Sveučilišna avenija 4, HR–51000 Rijeka

²mjurjako@ffri.uniri.hr

Filozofija psihologije i problem sučeljavanja

Implikacije za neke filozofske rasprave u medicini i pravu

Sažetak

Jedan je od temeljenih problema u filozofiji psihologije odrediti koji je odnos između osobnih i podosobnih objašnjenja ljudskog ponašanja. Problem određivanja odnosa između osobne i podosobne razine objašnjenja naziva se »problemom sučeljavanja«. Ovaj rad ima dva cilja. Prvi je uvesti čitatelja u problem sučeljavanja iz perspektive filozofije psihologije. Drugi je cilj pokazati da nedovoljno fokusiranje na problem sučeljavanja i njegova potencijalna rješenja, može dovesti do nekritičkog i pogrešnog zaključivanja koje može imati značajne posljedice na debate u drugim područjima filozofije. Konkretnije, u ovom ćemo radu istražiti implikacije problema sučeljavanja za određene rasprave unutar filozofije medicine i filozofije prava.

Ključne riječi

problem sučeljavanja, zdravorazumska ili pučka psihologija, filozofija psihologije, osobna i podosobna objašnjenja, filozofija medicine, filozofija prava

1. Uvod

Jedan je od temeljenih problema u filozofiji psihologije odrediti koji je odnos između osobnih i podosobnih objašnjenja ljudskog ponašanja. Osobna je razina objašnjenja ona koja podrazumijeva uporabu zdravorazumske psihologije. Prema njoj ljude karakteriziraju mentalna stanja poput želja, vjerovanja i namjera.¹ Podosobna su objašnjenja ona koja se bave razinama funkcioniranja koje se nalaze ispod razine osobe. Paradigmatski je primjer podosobnog objašnjenja neuralni model funkcioniranja neke psihološke sposobnosti. Problem određivanja odnosa između osobne i podosobne razine objašnjenja u filozofiji psihologije naziva se »problemom sučeljavanja« ili »problemom integracije«.² Postoje različita gledišta kako bismo trebali shvatiti odnos između osobnih i podosobnih objašnjenja, tj. način na koji bismo trebali odgovoriti na problem sučeljavanja. Razmatranje ovog problema važno je zato što različiti odgovori na problem sučeljavanja mogu imati značajne implikacije na to koje ćemo oblike zaključivanja smatrati valjanima u različitim filozofskim raspravama.

Cilj je ovog rada dvostruk. Prvi je cilj pokazati u čemu se sastoji problem sučeljavanja koji u velikoj mjeri definira područje filozofije psihologije. Drugi je cilj pokazati koje su moguće negativne posljedice nedostatnog fokusiranja

1

Usp. Daniel C. Dennett, *Content and Consciousness*, Routledge, London – New York 1996., pogl. 11.

2

Usp. José Luis Bermúdez, *Philosophy of Psychology. A Contemporary Introduction*, Routledge, London – New York 2005., str. 35.

na problem sučeljavanja. U tom pogledu, u radu će se kroz raspravu nekoliko primjera iz filozofije medicine i filozofije prava pokazati kako nedovoljno fokusiranje na problem određivanja odnosa između osobnih i podosobnih objašnjenja može dovesti do nekritičkih i potencijalno pogrešnih filozofskih zaključaka.

Rad je podijeljen na sljedeći način. U drugom odjeljku uvodimo razlikovanje između osobnih i podosobnih objašnjenja kao jedan primjer razlikovanja horizontalnih i vertikalnih objašnjenja.³ Budući da osobna objašnjenja predstavljaju vrh eksplanatorne hijerarhije u psihologiji, a takva objašnjenja pretpostavljaju konstrukte iz zdravorazumske psihologije, u trećem odjeljku objašnjavamo koje su osobitosti pučke ili zdravorazumske psihologije.⁴ To nas dovodi do razmatranja problema sučeljavanja koji se odnosi na pitanje kako treba shvatiti odnos između osobnih (tj. pučkopsiholoških) i podosobnih objašnjenja. U četvrtom odjeljku razmatramo tri slike uma na temelju kojih se mogu formulirati različita rješenja problema sučeljavanja: autonomizam, funkcionalizam i koevolucijski model. U tom odjeljku ostavljamo otvorenim pitanje koja bi od tih slika uma predstavljala najbolje rješenje problema sučeljavanja. Međutim, u petom odjeljku pokazujemo da u mnogim domenama ispravno filozofsko zaključivanje zahtijeva zauzimanje jasnog stava u pogledu rješenja problema sučeljavanja. Na temelju dvaju primjera iz filozofije medicine i filozofije prava, argumentiramo da nedovoljno obraćanje pozornosti na problem sučeljavanja može dovesti do nevaljanih filozofskih zaključaka. Da bismo to pokazali, koristimo primjer iz filozofije medicine koji kritizira ideju pripisivanja informacijskog sadržaja biološkim procesima na temelju neopravdane pretpostavke autonomističke slike uma. Također, koristimo primjer iz filozofije prava, u kojemu neki autori, na temelju neopravdane pretpostavke funkcionalističke slike uma, tvrde da se psihološke sposobnosti moralno odgovornih racionalnih djelatnika mogu svesti na neuropsihološke opise izvršnih funkcija i njihovu implementaciju u mozgu. U oba primjera pokazujemo da kada se razmotre alternativna shvaćanja uma (funkcionalizam ili koevolucijski model u prvom primjeru, autonomizam u drugom), postaje jasno da navedeni argumenti i tvrdnje neopravdano pretpostavljaju ono što se tek treba dokazati.

2. Hijerarhija objašnjenja u psihologiji

Psihološki fenomeni mogu se proučavati na više različitih načina. Primjerice, ljudsko ponašanje možemo proučavati s obzirom na kognitivne funkcije koje omogućuju njegovu manifestaciju. S druge strane, možemo se fokusirati na mehanizme koji upravljaju tim funkcijama ili pak na fizikalne strukture u mozgu koje ih implementiraju. Kako bismo shvatili ideju hijerarhije objašnjenja u psihologiji, korisno je pozvati se na općenitiju razliku između horizontalnih i vertikalnih objašnjenja.

Horizontalna objašnjenja daju odgovor na pitanje zašto se nešto dogodilo u određenom trenutku.⁵ Često imaju formu uzročnog objašnjenja. Primjerice, zamislimo da vidimo razbijeni prozor. Možemo se pitati: zašto je prozor razbijen? Odgovor može biti da je netko bacio bejzbolsku lopticu koja je zbog siline udarca razbila staklo. Ta je vrsta objašnjenja samo jedna instanca generalizacije da prozorsko staklo puca pod silinom udarca predmeta kada se on kreće određenom brzinom. Dakle, horizontalna objašnjenja stavljaju fokus na

slijed događaja od kojih raniji u nizu uzrokuju ili na neki drugi način objašnjavaju pojavu kasnijih događaja.⁶

Ako želimo dodatno objašnjenje zašto postoji određeni uzročni odnos između događaja, onda moramo razmotriti vertikalna objašnjenja.⁷ Koristeći prethodni primjer, možemo se pitati: zašto staklo puca ako ga udari predmet koji se kreće određenom brzinom? Odgovor na to pitanje zahtijeva spuštanje na razinu »ispod« horizontalnog objašnjenja, gdje razmatramo koja to molekularna svojstva stakla omogućuju da predmet određene mase koji putuje određenom brzinom uzrokuje raskidanje molekularnih veza koje čine staklo. Ovdje je važno uočiti i to da objašnjavanjem uzročne veze u terminima molekularne strukture stakla, ne dajemo još jedno *horizontalno* objašnjenje slijeda događaja koji vodi od uzroka do učinka, već *vertikalno* razmatramo koja su to svojstva uzroka i učinka koji omogućuju da se ostvari određeni uzročni slijed događaja.

Odnos između horizontalnih i vertikalnih objašnjenja relativan je u odnosu na razinu opisa nekog sustava. Na primjer, živčani sustav sastoji se od skupine neurona koji omogućuju pojedine kognitivne sposobnosti. Na neuralnoj razini opisa, kognitivne događaje možemo objasniti horizontalno pozivajući se na uzročne nizove događaja u kojima sudjeluju neuroni. Na primjer, neuroni se aktiviraju prema akcijskom potencijalu koji primaju od drugih neurona putem svojih dendrita. Ako želimo objasniti koja svojstva neurona omogućuju akcijski potencijal i aktivaciju neurona, onda tražimo vertikalno objašnjenje akcijskog potencijala neurona. To pretpostavlja vertikalno »spuštanje« na razinu molekularne strukture neurona, gdje razmatramo kako izmjena pozitivno i negativno nabijenih iona – unutar i izvan pojedinog neurona – uzrokuje njegovu depolarizaciju i, u konačnici, slanje električnog signala kroz akson prema tijelu drugog neurona.

Nakon što je razmotren općeniti odnos horizontalnih i vertikalnih objašnjenja, u nastavku će se razmotriti njegova primjena u kontekstu hijerarhije objašnjenja u psihologiji i kognitivnim znanostima. Već je razmotreno što bi bilo

3

»Horizontalna« su objašnjenja ona koja objašnjavaju zašto se nešto dogodilo pozivanjem na događaje koji im vremenski prethode. Na primjer, uzročna objašnjenja poput »uzimanje Caffetina je ublažilo glavobolju« predstavljaju tipična horizontalna objašnjenja. Vertikalna su objašnjenja ona koja na neki način utemeljuju horizontalna objašnjenja te stoga ne zahvaćaju događaje na istoj razini. Na primjer, ako se pitamo kako točno uzimanje Caffetina ublažava glavobolju, onda više ne tražimo horizontalno objašnjenje koje bi se pozivalo na neki događaj koji se nalazi u nizu od uzimanja Caffetina do prestanka glavobolje, već tražimo vertikalno objašnjenje na »nižoj« razini. Drugim riječima, razmišljamo što to u molekularnom sastavu Caffetina, kada se poveže sa staničnim procesima u živčanom sustavu osobe, omogućuje da glava prestane boljeti.

4

U radu koristimo kao istoznačnice izraze »pučka psihologija« i »zdravorazumska psihologija«.

5

Usp. npr. J. L. Bermúdez, *Philosophy of Psychology*, str. 32.

6

Na primjer, neki autori smatraju da želje i vjervovanja koje osoba ima mogu objasniti zašto ta ista osoba poduzima određenu radnju, ali ne zato što ta mentalna stanja uzrokuju radnju, već zato što daju razlog u svjetlu kojeg je ta radnja racionalna. Autori koji zastupaju to gledište najčešće prihvaćaju tzv. »autonomističku sliku uma« o kojoj će biti više riječi u odjeljku 4.

7

Usp. Zoe Drayson, »The uses and abuses of the personal/subpersonal distinction«, *Philosophical perspectives* 26 (2012), str. 1–18, doi: <https://doi.org/10.1111/phpe.12014>.

vertikalno objašnjenje u kognitivnim (neuro)znanostima i na koji je način ono ovisno o razini na kojoj se objašnjava neki kognitivni fenomen. Međutim, to dovodi do općenitijeg pitanja: ako postoji hijerarhija objašnjenja i opisa kognitivnih fenomena, koja bi razina predstavljala vrh u vertikalnoj hijerarhiji? Ovo pitanje navodi na razmatranje odnosa između osobnih i podosobnih psiholoških objašnjenja.

Smatra se da najvišu razinu objašnjenja u psihologiji i kognitivnim znanostima čine osobna objašnjenja.⁸ Objašnjenja ponašanja na osobnoj razini tipično se odnose na vjerovanja, želje i druga intencionalna, tj. sadržajna stanja. Takva stanja pripisujemo osobi u cjelini, a ne njezinim dijelovima.⁹ Nasuprot tome, obično se smatra da znanstvena psihologija i kognitivne (neuro)znanosti daju podosobna objašnjenja ljudskog funkcioniranja. To je ona vrsta objašnjenja psiholoških procesa koja se tipično poziva na podsvjesna stanja i procese te razmatra na koji način psihološki i neuralni mehanizmi proizvode određeni psihološki fenomen.¹⁰

Terminološku razliku između osobnih i podosobnih vrsta objašnjenja uvodi Daniel C. Dennett.¹¹ Ako ne pazimo na razliku između ovih dviju vrsti objašnjenja, ističe Dennett, onda ćemo biti skloniji činjenju kategorijalne pogreške u psihološkim objašnjenjima. Dennett potonju razliku objašnjava na primjeru boli.

»Kad smo rekli da osoba ima osjet boli, locira je i potaknuta je reagirati na određeni način, rekli smo sve što se ima za reći, a da je u dosegu ovog vokabulara. Možemo zahtijevati daljnje objašnjenje kako osoba miče ruku s vrućeg štednjaka, ali ne možemo zahtijevati daljnje objašnjenje u terminima mentalnih procesa.«¹²

Kada bismo htjeli objasniti zašto osoba osjeća bol u terminima događaja koji se odvijaju u tijelu i živčanom sustavu osobe, onda moramo, napominje Dennett, napustiti eksplanatornu razinu osobe i spustiti se na podosobnu razinu. Štoviše, spuštanjem na podosobnu razinu zapravo napuštamo govor o boli jer je bol stanje koje može doživjeti osoba u cjelini, a ne neki njezin dio. Kada bismo osjet boli pripisali nekom dijelu osobe, npr. procesima u živčanom sustavu te na taj način pokušali objasniti prirodu boli, onda bismo – ističe Dennett – napravili kategorijalnu pogrešku. Neki tu pogrešku nazivaju »mereološkom pogreškom«, jer dijelu osobe atribuiramo ono što se jedino može atribuirati osobi kao cjelini.¹³ Prema drugima, takvom bismo atribucijom počinili »pogrešku homunkulusa«, jer ako jedino osobe mogu osjećati bol, onda bi živčani sustav u sebi trebao sadržavati male osobe koje zapravo doživljavaju bol.¹⁴ U svakom slučaju, neovisno o tome kako nazovemo tu pogrešku, mnogi će se složiti u tome da pojmovi kojima referiramo na bol i druga mentalna stanja posjeduju smisao samo u kontekstu govora o bićima koja mogu doživjeti osjete, ali i manifestirati ponašanja koja su tipična za ljudske osobe.¹⁵

Iako bi nam jasno razlikovanje između osobne i podosobne razine objašnjenja trebalo omogućiti da ne činimo kategorijalne pogreške pri opisivanju ljudskih mentalnih procesa, Dennett je uvođenjem ove razlike zapravo otvorio pitanje odnosa između osobnih i podosobnih objašnjenja. On primjećuje da su mentalna stanja, uključujući i osjetilna stanja poput boli, na neki način povezana s podosobnim procesima koji se odvijaju u živčanom sustavu osobe. Međutim, postavlja se pitanje: na koji su način povezani i kako bismo uopće trebali razmišljati o vertikalnoj relaciji između osobnih i podosobnih objašnjenja? Time je Dennett ukazao na postojanje onoga što je kasnije José Luis Bermúdez¹⁶ nazvao »problemom sučeljavanja«.¹⁷ Kako bismo jasnije razumjeli taj pro-

blem, najprije se trebamo osvrnuti na pitanje što točno karakterizira osobnu razinu objašnjenja te što je čini različitom od podosobnih razina objašnjenja. Tipično se smatra da osobna objašnjenja podrazumijevaju konstrukte i generalizacije iz pučke ili zdravorazumske psihologije.¹⁸ Da bismo dobili, dakle, jasniju ideju na koji način zdravorazumska psihologija karakterizira osobnu razinu objašnjenja, u nastavku ćemo prikazati njezine osnovne značajke.

3. Zdravorazumska psihologija: vrh eksplanatorne hijerarhije u psihologiji

Obično se uzima da je svrha zdravorazumske psihologije, prije svega, uspješno snalaženje u društvenom svijetu, koje se postiže pripisivanjem želja i vjerovanja pojedincima – čije ponašanje nastojimo objasniti i/ili predvidjeti.¹⁹

8

Usp. J. L. Bermúdez, *Philosophy of Psychology*, str. 33.

9

Usp. M. R. Bennett, Peter Michael Stephan Hacker, *Philosophical Foundations of Neuroscience*, John Wiley & Sons, Hoboken – New Jersey 2022., str. 81–82.

10

Usp. Z. Drayson, »The uses and abuses of the personal/subpersonal distinction«, str. 2. Iako često jesu povezana sa svjesnim funkcioniranjem, ovdje je važno naglasiti da se osobna objašnjenja ne smiju poistovjetiti s onim što se događa na svjesnoj razini. Moguće je da se osobna objašnjenja pozivaju na podsvjesne procese. Na primjer, Freudovo shvaćanje podsvjesnih želja i vjerovanja koja mogu utjecati na ponašanje osobe, pretpostavlja osobnu razinu želja – vjerovanje objašnjenja, iako se odnosi na psihološke procese koji se odvijaju ispod razine svijesti. Usp. J. L. Bermúdez, *Philosophy of Psychology*, str. 30.

11

Usp. D. C. Dennett, *Content and Consciousness*, pogl. 11.

12

Ibid., str. 93.

13

Usp. M. R. Bennett, P. M. S. Hacker, *Philosophical Foundations of Neuroscience*, pogl. 3.

14

Z. Drayson, »The uses and abuses of the personal/subpersonal distinction«, str. 5–6.

15

Hans-Johann Glock, »Minds, brains, and capacities: situated cognition and neo-Aristotelianism«, *Frontiers in Psychology* 11 (2020), str. 1–14, doi: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.566385>.

16

J. L. Bermúdez, *Philosophy of Psychology*, str. 35.

17

Ovdje treba naglasiti da se Dennettovo originalno razlikovanje između »osobne« i »podosobne razine objašnjenja« iznosi u svrhu formulacije problema sučeljavanja, te ga ne treba shvatiti kao prihvaćanje ili prešutno obvezivanje na Dennettovo rješenje tog problema. Štoviše, Dennettovo konkretno gledište na problem sučeljavanja nije sasvim jasno te gravitira između autonomističke i funkcionalističke slike uma (za eksplikaciju tih pojmova vidi odjeljak 4). Budući da rasprava Dennettova gledišta nadilazi okvire ovog rada, zainteresiranog čitatelja upućujemo na rasprave koje daju: J. L. Bermúdez, *Philosophy of Psychology*, pogl. 6; Z. Drayson, »The uses and abuses of the personal/subpersonal distinction«; Sam Wilkinson, »Dennett's Personal/Subpersonal Distinction in the Light of Cognitive Neuropsychiatry«, u: Carlos Muñoz-Suárez, Felipe De Brigard, *Content and Consciousness Revisited. With Replies by Daniel Dennett*, Springer, Cham 2015., str. 111–127, doi: https://doi.org/10.1007/978-3-319-17374-0_6.

18

Usp. Mason Westfall, »Constructing persons: On the personal–subpersonal distinction«, *Philosophical psychology* (2022), str. 1–30, doi: <https://doi.org/10.1080/09515089.2022.2096431>.

19

Usp. Marin Biondić, »Pučka psihologija: znanstvene perspektive realizma, eliminativizma i instrumentalizma«, *Filozofska istraživanja* 37 (2017) 3, str. 559–578, doi: <https://doi.org/10.21464/fi37310>; Nenad Mišćević, *Uvod u filozofiju psihologije*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1990., pogl. 3.

Termin »pučka psihologija« ili »zdravorazumska psihologija« skovali su filozofi referirajući pritom na svakodnevne i intuitivne sposobnosti koje imamo za predviđanje i objašnjenje, te ujedno i regulaciju, ljudskog ponašanja.²⁰

Izdvojiti ćemo tri važne karakteristike zdravorazumske psihologije koje njezina objašnjenja razlikuju od drugih objašnjenja u hijerarhiji.²¹ Bermúdez²² ističe dvije karakteristike zdravorazumske psihologije. Prvo je njezina jedinstvena taksonomija. Ona se odnosi na skupinu kognitivnih stanja koja se ne pojavljuju na drugim razinama objašnjenja psiholoških procesa. To su sadržajna mentalna stanja poput vjerovanja, želja i namjera. Drugo su njezine jedinstvene pravilnosti. Pučka psihologija odnosi se na skup ponašajnih pravilnosti koje ne možemo naći na nižim razinama objašnjenja. Treća je karakteristika implicitna u prethodne dvije, a odnosi se na pretpostavku racionalnosti. Naime, tipično se smatra da ako nekom sustavu možemo pripisati mentalna stanja poput želja i vjerovanja, onda taj sustav mora imati barem minimalne racionalne sposobnosti. U nastavku ćemo malo detaljnije razmotriti tri navedene karakteristike.

Pod »jedinstvenom taksonomijom kognitivnih stanja« obično se misli na propozicijske stavove. Ukratko, propozicijski stav odnosi se na vrstu stava, kao što je recimo vjerovanje, koje kao sadržaj ima određenu propoziciju. Primjerice, »Marija vjeruje da je Josip bolestan« propozicijski je stav. Isto tako, »Marija želi da sutra bude sunčano« predstavlja drugu vrstu propozicijskog stava. Općenito, rečenice kojima izražavamo propozicijske stavove sastoje se od glagola poput »vjeruje«, »želi«, »zna« i slično, nakon kojih slijedi propozicija koja ima formu deklarativne rečenice.

U raspravama o prirodi pučke psihologije stječe se dojam da se ona poglavito sastoji od propozicijskih stavova.²³ To nije čudno s obzirom na to da pripisivanjem propozicijskih stavova zapravo dajemo razložna objašnjenja ljudskog ponašanja.²⁴ Na primjer, kada kažemo da je »Marija učila za ispit cijelu noć jer je htjela dobiti odličnu ocjenu«, putem pripisivanja vjerovanja (ako budem učila cijelu noć, dobit ću pet) i želje (želim dobiti pet) objašnjavamo *motiv/razlog* koji je Marija imala da ostane budna cijelu noć.²⁵

Posebna vrsta eksplanatornih generalizacija predstavlja drugu važnu karakteristiku zdravorazumske psihologije, a koje koristimo prilikom objašnjenja ponašanja. Kako bismo objasnili ovu karakteristiku, poslužiti ćemo se primjerom koji daje Bermúdez.²⁶ Opis ponašanja »prva osoba koja stiže na mjesto nesreće, pruža pomoć unesrećenima« može se shvatiti kao generalizaciju koja sadrži određeni skup radnji koje se odnose na slučajeve u kojima se neka osoba nalazi u nevolji. Čini se da tip ponašanja »pružanje pomoći« ne možemo slično karakterizirati ni na jednoj drugoj razini objašnjenja, osim putem zdravorazumske psihologije. Naime, postoji mnogo bioloških ili fizikalnih načina na koji bismo mogli opisati ponašanje pružanja pomoći. Na primjer, kod osobe koja pruža pomoć možemo primijetiti pokrete mišića, izbacivanje zraka, pokret ruku u smjeru nesreće, uznemireno ponašanje i slično. Međutim, čini se da ne postoji slična biološka ili fizikalna generalizacija koja bi mogla zahvatiti sve oblike ponašanja koji spadaju pod pojam »pružanje pomoći« i za koje bi se moglo reći da su predvidljivi odgovori na situaciju kada se osoba nađe na mjestu nesreće.

Nadalje, te pravilnosti imaju smisla zbog načina na koji osoba reprezentira svijet. Ono što se odnosi na jedinstvenu taksonomiju jest, primjerice, vjerovanje da je osoba doživjela nesreću i da joj treba pomoći ili želja da se pomogne unesrećenoj osobi. Pružanje pomoći ovdje je način na koji osoba reprezentira ili predočava ono što radi. Na primjer, Ivica može vjerovati da je Marica ozli-

jeđena i želi joj pomoći. Zbog toga poduzima određene radnje za koje smatra da spadaju u skup radnji koje bismo mi označili kao »pružanje pomoći«.

Ako prihvatimo tezu da objašnjenje u pučkoj psihologiji zahvaća nešto što nije obuhvaćeno biološkim ili fizikalnim objašnjenjima, slijedi da redukcionizam na puki fizikalni opis svijeta nije u potpunosti moguć. Prema jednom utjecajnom shvaćanju, redukcionizam je gledište prema kojemu se teorije i

20

Usp. Kristin Andrews, Shannon Spaulding, Evan Westra, »Introduction to folk psychology: pluralistic approaches«, *Synthese* 199 (2021) 1–2, str. 1685–1700, doi: <https://doi.org/10.1007/s11229-020-02837-3>; David Sackris, Rasmus Rosenberg Larsen, »Are there 'Moral' Judgments?«, *European Journal of Analytic Philosophy* 19 (2023) 2, str. 1–23, doi: <https://doi.org/10.31820/ejap.19.2.1>.

21

Često se u filozofiji psihologije raspravlja o tome kako bi trebalo shvatiti pučku psihologiju i koje sposobnosti nam omogućuju da je koristimo. Neki autori smatraju da je pučka psihologija jedna vrsta (proto)znanstvene teorije. To se gledište naziva *teorija – teorija* (engl. *theory – theory*) pučke psihologije. Zastupnici tog gledišta smatraju da objašnjenja pučke psihologije podrazumijevaju implicitnu teoriju o tome koja mentalna stanja postoje i kako se osobe ponašaju na temelju njih. Drugi autori zagovaraju tzv. »simulacionizam« po kojemu zdravorazumsko psihološka objašnjenja funkcioniraju tako da se pokušamo zamisliti u poziciji osobe čije ponašanje nastojimo objasniti i predvidjeti te koristimo naš um kao model za njihov. Usp. J. L. Bermúdez, *Philosophy of Psychology*, str. 185–186; Daniel A. Weiskopf, Frederick Adams, *An introduction to the Philosophy of Psychology*, Cambridge University Press, Cambridge 2015., pogl. 8. Dakle, ne koristimo generalizacije o tome kako mentalna stanja tipično određuju ponašanje, već radimo simulaciju toga što bi se dogodilo kada bismo se našli u situaciji u kojoj se nalazi osoba čije ponašanje nastojimo objasniti ili predvidjeti, te na temelju toga nastojimo simulirati kakva vjerovanja i želje bi imala ta osoba. U novijim se raspravama pojavljuju i drukčija shvaćanja ciljeva pučke psihologije i strategija kojima se služi. Usp. K. Andrews, S. Spaulding, E. Westra, »Introduction to folk psychology«, str. 1686–1688. Za više o tome vidi fusnotu 25.

22

J. L. Bermúdez, *Philosophy of Psychology*, str. 34.

23

Usp. npr. J. L. Bermúdez, *Philosophy of Psychology*, str. 46–47; M. Biondić, »Pučka psihologija: znanstvene perspektive realizma, eliminativizma i instrumentalizma«, str. 561;

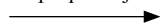
Z. Drayson, »The uses and abuses of the personal/subpersonal distinction«, str. 3.

24

Usp. Donald Davidson, *Essays on Actions and Events*, Oxford University Press, Clarendon 2001., pogl. 1, doi: <https://doi.org/10.1093/0199246270.001.0001>.

25

Ovdje vrijedi istaknuti da kada koristimo pučku psihologiju ne koristimo samo propozicijske stavove, već koristimo i drugu vrstu objašnjenja koja neće uvijek podrazumijevati jasno artikulirane motive. Usp. K. Andrews, S. Spaulding, E. Westra, »Introduction to folk psychology«. Na primjer, u svakodnevnim situacijama objašnjavamo tuđa i svoja ponašanja pozivanjem na crte ličnosti, a ne nužno razloge ili motive. Usp. Marko Jurjako, »Samoobmana, namjere i pučko-psihološko objašnjenje djelovanja«, *Prolegomena* 19 (2020) 1, str. 91–117, doi: <https://doi.org/10.26362/20200106>. Pa tako kažemo da se Ivica ne voli eksponirati u javnosti jer je sramežljiv ili predviđamo da Ivica neće biti glavni akter na nekoj zabavi jer mu je neugodno biti u centru pažnje. Nadalje, pučka psihologija ima i normativne funkcije. Neki autori ukazuju na to da pučka psihologija ne služi samo za »čitavanje umova«, već ih ona može i formirati. Usp. Tadeusz Wiesław Zawidzki, *Mindshaping. A New Framework for Understanding Human Social Cognition*, MIT Press, Cambridge 2013., pogl. 2. Osim korpusa znanja o tome kako se ljudi tipično ponašaju, pučka psihologija postavlja regulativni ideal koji upućuje ljude kako bi se trebali ponašati u svakodnevnim interakcijama. U tom smislu, možemo reći da korištenje zdravorazumske psihologije podrazumijeva različita pedagoška sredstva kojima poučavamo djecu i mlade kako da razumiju unutrašnji život ljudi te kojim idealima da streme. To uključuje usvajanje pravila za svakodnevnu interakciju, primjerice, kroz usvajanje jezika i njegovih pravila, upotrebu i ispravan način pripisivanja propozicijskih stavova, te podložnost kaznama ako ne poštujemo navedena pravila. Unatoč tome što pučka psihologija podrazumijeva objašnjenja koja nadilaze psihologiju propozicijskih stavova, u nastavku ćemo se ipak većinom fokusirati na objašnjenja koja stavljaju naglasak na propozicijske

objašnjenja iz posebnih znanosti mogu derivirati na temelju teorija i objašnjenja iz fizikalnih znanosti.²⁷ Kako bismo potkrijepili tvrdnju da znanstvene discipline koje podrazumijevaju vokabular i generalizacije pučke psihologije ne možemo reducirati na fizikalne znanosti, poslužiti ćemo se primjerom koji daje Jerry A. Fodor.²⁸

Fodor argumentira da zakoni u društvenim znanostima opisuju stvarnost na općenitijoj razini nego zakoni u fizikalnim znanostima. Kao primjer zakona iz društvenih znanosti koristi Greshamov zakon. U ekonomiji se Greshamovim zakonom mogu objasniti određeni aspekti monetarne razmjene. Točnije, Greshamov zakon tvrdi da će precijenjena valuta prije ili kasnije izgurati podcijenjenju valutu iz cirkulacije, odnosno s tržišta. Da uzmemo banalan primjer, novčanice koje izgledaju staro i istrošeno više će cirkulirati pri razmjeni moneta jer ih se većina ljudi želi riješiti. To znači da će očuvane i nove novčanice dobiti na vrijednosti. Međutim, kako se većina ljudi nastoji riješiti starih i istrošenih novčanica, one će s vremenom prestati cirkulirati na tržištu te će neistrošene novčanice koje imaju veću subjektivnu vrijednost početi dominirati.

Fodor ističe da, u principu, svaki događaj koji se sastoji od monetarne razmjene i potpada pod generalizaciju koju opisuje Greshamov zakon, može istovremeno imati istinit opis u vokabularu fizike, pa se stoga može supsumirati pod zakone fizike.²⁹ Međutim, bez pozivanja na generalizacije koje opisuje Greshamov zakon, neće biti jasno što povezuje sve te generalizacije na razini fizičkog opisa. Fodorovim riječima:

»Poanta je da monetarne razmjene imaju zanimljive zajedničke stvari; Greshamov zakon, ako je istinit, tvrdi jednu od tih zanimljivih stvari. No, ono što je zanimljivo o monetarnim razmjenama zasigurno nisu njihove zajedničke značajke unutar fizikalnih opisa.«³⁰

Na primjer, na fizičkoj razini opisa monetarna razmjena može se odviti razgovorom preko telefona. To uključuje određene fizičke radnje i puštanje glasa te slanje signala preko radiovalova. Monetarna razmjena može se odviti pisanjem čekova, što uključuje uzimanje papira, određene pokrete rukom i ostavljanje traga na papiru. Također, može se odraditi i internet bankarstvom, što uključuje potpuno drugi tip fizičkih radnji itd. Stoga se čini da iz fizičke perspektive postoji nepregledan broj načina na koji se može ostvariti radnja razmjene moneta. Sve te fizikalne opise koji predstavljaju moguće načine izvođenja monetarne razmjene u principu možemo povezati u disjunkciju te reći da se monetarna razmjena svodi na fizičke događaje koji se nalaze u podlozi plaćanja čekom, ili fizičke dokaze koji se nalaze u podlozi plaćanja karticom, ili fizičke događaje koji se nalaze u podlozi plaćanja internet bankarstvom itd. Međutim, nije vjerojatno da će takva potencijalno neograničena disjunkcija, koja zahvaća na fizičkoj razini vrlo heterogene događaje, predstavljati prirodnu vrstu, tj. tip događaja koji će biti pokriven u formulaciji nekog fizikalnog zakona.³¹ Ovdje se nameće zaključak da nema previše smisla nastojati reducirati generalizacije iz ekonomije na zakone fizike jer informacije koje prenose generalizacije u ekonomiji neće biti vidljive na razini fizikalnih opisa.

Sličan se zaključak odnosi na zdravorazumsku psihologiju. Uzmimo ranije spomenuti Bermúdezov primjer. Imamo jednostavnu generalizaciju koja glasi »prva osoba koja stiže na mjesto nesreće pruža pomoć unesrećenima«. Izgleda da bi kao fizikalni opis situacije morali uzeti cijeli niz generalizacija povezanih disjunkcijom s obzirom na to da se radnja pružanja pomoći može realizirati na mnogo različitih načina na fizikalnoj razini opisa. Međutim, nije izgledno da će takva vrsta disjunkcije na informativan način uspjeti zahvatiti

sve ono što zahvaća spomenuta generalizacija na razini zdravorazumske psihologije.³²

Pretpostavka racionalnosti treća je važna karakteristika zdravorazumsko-psiholoških objašnjenja, barem u mjeri u kojoj pretpostavljaju pripisivanje propozicijskih stavova.³³ Kako bismo pobliže odredili ulogu racionalnosti u ovom kontekstu, oslonit ćemo se na Dennettovo shvaćanje zdravorazumske psihologije kao primjene intencionalnog stava.³⁴ Pojam intencionalnosti tehnički je termin u filozofiji, koji u novije doba u upotrebu uvodi Franz Brentano. Intencionalnost se odnosi na mentalna stanja koja su o nečemu, tj. posjeduju sadržaj poput propozicijskih stavova.

Dennett smatra da primjena intencionalnog stava podrazumijeva da ako osobi pripisujemo vjerovanja, želje i namjere te na temelju toga objašnjavamo njezino ponašanje, onda ona mora biti racionalna. Drugim riječima, pretpostavljamo da će na racionalan način povezati vjerovanja i želje te na temelju njih i djelovati. Štoviše, primjena zdravorazumske psihologije u vidu intencionalnog stava pretpostavlja da osoba u velikoj mjeri posjeduje koherentan skup vjerovanja, da ona najčešće nisu međusobno kontradiktorna, da vjerovanja, namjere i ponašanja proizlaze iz poštovanja nekih logičkih pravila zaključivanja i sl.³⁵ Primjerice, osoba želi upisati studij na nekom uglednom sveučilištu i za to joj je potrebna stipendija. Kako bi to ostvarila, osoba mora imati izvrsne ocjene i mora ispuniti sve zahtjeve koje ta stipendija postavlja. Jedino pod pretpostavkom racionalnosti, možemo predvidjeti i objasniti njezino ponašanje pozivanjem na propozicijske stavove. Naime, ako znamo da ta osoba želi

stavove jer oni čine temelj za shvaćanje pojma osobne razine funkcioniranja i njegove uloge u formuliranju problema sučeljavanja.

26

J. L. Bermúdez, *Philosophy of Psychology*, str. 34.

27

Usp. Jerry A. Fodor, »Special sciences (or: The disunity of science as a working hypothesis)«, *Synthese* 28 (1974) 2, str. 97–115, ovdje str. 98, doi: <https://doi.org/10.1007/bf00485230>.

28

Ibid.

29

Usp. Davidson, *Essays on Actions and Events*, str. 208.

30

J. A. Fodor, »Special sciences«, str. 103–104. U tom pogledu, Fodor je prihvaćao tzv. »realističko-antiredukcioniističko stajalište« u pogledu ontologije društvenih znanosti, uključujući domenu zdravorazumske psihologije. To znači da je smatrao da istinite generalizacije i zakonitosti koje otkrivaju društvene znanosti, uključujući i uspješne generalizacije zdravorazumske psihologije, zahvaćaju uzročnu strukturu svijeta koja se ne može reducirati na uzročne generalizacije iz prirodnih znanosti.

31

Za raspravu usp. Mladen Bošnjak, Zdenka Brzović, »Više je ipak bolje: Epistemički interesi i prirodne vrste«, *Prolegomena* 20 (2021) 2, str. 235–259, doi: <https://doi.org/10.26362/20210204>.

32

Za raspravu o redukcionizmu i antiredukcionizmu vidi npr. Marko Jurjako, Luca Malatesti, *Filozofija uma. Suvremene rasprave o odnosu uma i tijela*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2022., pogl. 6; D. A. Weiskopf, F. Adams, *An Introduction to the Philosophy of Psychology*, pogl. 2.

33

Npr. D. Davidson, *Essays on actions and events*, pogl. 1, 11, 12; Daniel C. Dennett, »True Believers: The Intentional Strategy and Why It Works«, u: Anthony Francis Heath (ur.), *Scientific Explanation: Papers Based on Herbert Spencer Lectures Given in the University of Oxford*, Clarendon Press, Oxford 1981., str. 150–167.

34

Usp. D. C. Dennett, »True Believers: The Intentional Strategy and Why It Works«, str. 150–152.

35

Usp. D. Davidson, *Essays on Actions and Events*, str. 231; D. C. Dennett, »True Believers«, odjeljak 1.

upisati određeni fakultet i zna da upis na taj fakultet ovisi o dobivanju stipendije, onda ona mora biti u stanju na racionalan način povezati to vjerovanje i želju te na temelju tog zaključivanja poduzeti nužne radnje za koje očekuje da će joj donijeti stipendiju.

Iako se može činiti neintuitivnim da pripisivanje propozicijskih stavova pretpostavlja racionalnost, taj dojam ubrzo nestaje kada pokušamo zamisliti kako bi izgledalo pripisivanje propozicijskog stava osobi koja je u potpunosti iracionalna. Zamislimo da se osoba koju prvi put vidimo vrti oko svoje osi i ne radi ništa osim toga. Možemo li zaključiti nešto o tome što ona vjeruje ili želi? Čini se da ne možemo ako ne vidimo neki *smisleni* obrazac u njezinim radnjama. Međutim, da bismo primijetili smisleni obrazac u njezinim radnjama moramo pretpostaviti da je ona racionalna. Na primjer, ako kažemo da se ona želi vrtjeti oko svoje osi, onda znači da joj pripisujemo mentalno stanje s određenim sadržajem. Ako se želi nastaviti vrtjeti, to znači da ne želi stati. Ako ne želi stati, onda slijedi da će ona poduzeti određene radnje da se nastavi vrtjeti te da ima vjerovanja o tome što je potrebno učiniti da se nastavi vrtjeti. To ujedno znači i to da je u stanju povezati želju da se nastavi vrtjeti s vjerovanjem koji je najbolji način da to učini itd. Dakle, pripisivanje propozicijskih stavova podrazumijeva da su ljudi racionalni barem u nekoj mjeri. Ne postoji jasan kriterij koliko točno osoba mora biti racionalna da bismo joj mogli pripisati propozicijske stavove. Međutim, mnogi se slažu u tome da osoba mora biti barem minimalno racionalna. To obično znači da će osoba biti u stanju izvesti ono što smatramo očitim zaključcima i biti u stanju poduzeti očite radnje koje će biti prikladne sadržajima propozicijskih stavova koje joj atribuiramo.³⁶

Ono što još može izgledati problematično za tezu da pučka psihologija podrazumijeva racionalnost, jest to da psihološka istraživanja pokazuju da se ljudi u svojim procjenama i predviđanjima često vode ustaljenim stereotipovima umjesto logičkim pravilima.³⁷

No, usprkos dojmu da je iracionalnost u razmišljanju i ponašanju ljudi sveprisutna, čini se da ipak korištenjem zdravorazumske psihologije uspješno objašnjavamo i predviđamo tuđa ponašanja.³⁸ Dakle, koliko god nam se činilo da psihološki eksperimenti pokazuju da ljudi odstupaju od ideala racionalnosti, iz toga ne slijedi da su ljudi u potpunosti iracionalni, niti da pripisivanje propozicijskih stavova ne pretpostavlja posjedovanje minimalne racionalnosti.³⁹

Nakon što smo odredili osnovne značajke zdravorazumske psihologije, možemo se pitati u kakvim relacijama ona stoji s objašnjenjima koja nam daju kognitivne znanosti i ostale discipline koje se bave ljudskom psihologijom i ponašanjem. Važno je primijetiti i to da zdravorazumska psihologija tipično daje horizontalna objašnjenja.⁴⁰ Kada objašnjavamo ponašanje određene osobe, opisujemo mentalna stanja (npr. propozicijske stavove) koja su prethodila tom ponašanju. Također koristimo i neke generalizacije o ljudskom ponašanju i primjenjujemo ih na konkretne situacije i pojedince. Na primjer, znamo da su ljudi nervozni kada su gladni, da će popiti tabletu kada ih boli glava, da ako nešto jako žele, onda će se potruditi da to ostvare itd.⁴¹ Međutim, postavlja se pitanje: kako se horizontalna objašnjenja zdravorazumske psihologije koja podrazumijevaju atribuciju propozicijskih stavova i racionalnosti mogu vertikalno povezati i eventualno utemeljiti u podosobnim objašnjenjima iz kognitivnih (neuro)znanosti?

Kao prvi pokušaj razumijevanja tog odnosa, u nastavku ćemo se osvrnuti na poznati model vertikalnog objašnjenja u kognitivnim znanostima koji je osmislio David Marr. Konkretnije, razmotrit će se adekvatnost Marrova modela za razumijevanje odnosa osobnih i podosobnih objašnjenja u psihologiji.

3.1. Marrova trodijelna analiza

David Marr⁴² razumije kogniciju kao procesiranje informacija, odnosno kao pretvaranje jedne vrste informacija u drugu. U slučaju vida, informacija s kojom se kreće, odnosno input, može biti osjetilni podražaj koji zaprimamo, dok se informacija s kojom se završava, odnosno output, odnosi na predodžbu ili reprezentaciju predmeta koji se nalazi u našoj neposrednoj blizini. Za Marra, kognitivni sustav može se istraživati kroz tri perspektive koje su hijerarhijski podijeljene.

Na najvišoj razini nalazi se kompjutacijska razina objašnjenja. Ona se odnosi na funkciju kognitivnog sustava koji razmatramo. Marr se ponajviše bavio ranim vizualnim procesiranjem. Kada govorimo o tom stadiju vizualnog procesiranja, onda je funkcija tog sustava, ističe Marr, pretvoriti fizikalni podražaj koji prima retina oka u 3D predodžbu predmeta.

Razina algoritma sljedeća je razina u opisu vizualnog sustava. Algoritamska razina objašnjenja odgovara na pitanje kako predstaviti ili reprezentirati input i output dobiven na kompjutacijskoj razini te kako osigurati korake pretvorbe inputa u output. Znamo da se ista funkcija može ostvariti kroz različite algoritme i reprezentacijske sustave. Na primjer, funkcija zbrajanja koju ima određeni kalkulator može se implementirati kroz različite brojevnne sustave. Jedan brojevni sustav može koristiti arapske brojke i povezane algoritme za njihovo računanje, dok drugi brojevni sustav može koristiti rimske brojke i povezane algoritme. Dakle, na ovoj se razini radi o osmišljavanju konkretnog algoritma i reprezentacijskog sustava koji naš um/mozak koristi kako bi

36

Usp. npr. Nenad Smokrović, »Računarska metafora i problem racionalnosti«, u: Nenad Mišćević, Nenad Smokrović (ur.), *Računala, mozak i ljudski um. Zbornik tekstova iz teorije umjetne inteligencije i kognitivne teorije*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka 2001., str. 219–231.

37

Neka od najpoznatijih istraživanja koja to pokazuju proveli su Daniel Kahneman i Amos Tversky. Za pregled rasprave vidi: Dragana Sekulić, *Psihologija zaključivanja i logika*, KruZak, Zagreb 2016., pogl. 1.

38

D. C. Dennett, »True Believers«, odjeljak 1; D. A. Weiskopf, F. Adams, *An Introduction to the Philosophy of Psychology*, str. 218.

39

D. Davidson, *Essays on Actions and Events*, pogl. 12. Osim toga, važno je odrediti što točno podrazumijevamo pod pojmom *racionalnosti*. Ako se ljudi u procesu donošenja odluka ne služe uvijek zakonima logike i teorije

vjerojatnosti, slijedi li da su iracionalni? Mnogi se autori ne bi složili s tom tvrdnjom, već će pretpostaviti principe racionalnosti koji nisu nužno utemeljeni u formalnoj logici. Za raspravu vidi: D. Sekulić, *Psihologija zaključivanja i logika*, pogl. 2.

40

J. L. Bermúdez, *Philosophy of Psychology*, str. 33; Z. Drayson, »The uses and abuses of the personal/subpersonal distinction«, str. 2.

41

Paul M. Churchland, »Eliminativni materijalizam i propozicijski stavovi«, u: Nenad Mišćević, Snježana Prijić (ur.), *Filozofija psihologije. Zbornik tekstova*, prev. Vanda Božičević, Hrvatski kulturni dom, Rijeka 1993., str. 45–63.

42

David Marr, *Vision. A Computational Investigation into the Human Representation and Processing of Visual Information*, W. H. Freeman, San Francisco 1982., pogl. 1.

obradio relevantne informacije, tj. kako bi ostvario funkciju koju smo odredili na kompjutacijskoj razini. Kada govorimo o ranom vizualnom procesiranju, napominje Marr, onda prvo krećemo od inputa koji dobivamo na retini oka. Retina se sastoji od stanica koje su osjetljive na različite intenzitete svjetlosti koja, ovisno o načinu na koji se svjetlo odbija od predmeta, može mozgu dati informaciju o obliku i položaju predmeta u prostoru. U ovom će se slučaju reprezentacije koje koristi rani vizualni sustav u prvom koraku temeljiti na različitim intenzitetima svjetlosti i algoritmima koji izvode kompjutacije nad njima.

Pored kompjutacijske i algoritamske razine, posljednja je razina objašnjenja u Marrovoj teoriji implementacijska. Na toj razini nastojimo pronaći fizičke strukture u mozgu koje će realizirati reprezentacijska stanja i neuralne mehanizme koji će provesti algoritam određen na prethodnoj algoritamskoj razini.

Marrov se opis ranog vizualnog procesiranja često uzima kao paradigmatski primjer vertikalnog objašnjenja u kognitivnim znanostima. Unatoč tome, neki autori ističu da se Marrova vizija vertikalnih objašnjenja ne može direktno primijeniti na um – kako se on shvaća u zdravorazumskoj psihologiji. Jedan je problem to što Marrova podjela poglavito zahvaća podosobnu razinu objašnjenja, dok zdravorazumska objašnjenja tipično govore o funkcioniranju osoba. Nadalje, kao središnji nedostatak Marrove trodijelne analize kognitivnih sustava, Bermúdez⁴³ ističe ograničenost njezine primjene na »modularne sustave«. Važna je značajka modularnih sustava njihova informacijska začahurenost, odnosno to su zatvorene i samostalne kognitivne jedinice koje nemaju pristup informacijama iz drugih dijelova uma.⁴⁴ S druge strane, »nemodularni sustavi« shvaćaju se kao holistički (stgrč. *holos* = cjelina). Holistički sustavi dobivaju istovremeno informacije iz različitih kognitivnih sustava koji onda omogućuju psihološke procese u podlozi propozicijskih stavova.⁴⁵ Standardno se smatra da zdravorazumska razina objašnjenja u velikoj mjeri zahvaća funkcioniranje holističkih, tj. nemodularnih sustava. Dodatna razlika između modularnih i nemodularnih sustava uključuje mogućnost određivanja funkcije svakog dijela modularnog sustava, dok kod nemodularnih sustava, poput ljudskog uma, ne možemo odrediti jasnu funkciju koja bi se mogla specificirati kroz jednostavni algoritam. Štoviše, neki smatraju da se racionalni odnos između vjerovanja, želja i drugih propozicijskih stavova, upravo zbog njihove holističke prirode, ne može kodificirati putem jasno definiranog algoritma.⁴⁶

Zbog tih razloga, *prima facie* izgleda da su u pravu oni koji smatraju da Marrov model ne može adekvatno zahvatiti odnos vertikalnih objašnjenja u psihologiji.⁴⁷ Stoga ćemo u nastavku razmotriti druge modele ili slike uma koji nastoje ponuditi adekvatniji odgovor na pitanje kako bismo trebali razmišljati o odnosu osobnih i podosobnih objašnjenja.

4. Problem sučeljavanja i tri slike uma

Problem sučeljavanja odnosi se na problem određivanja odnosa između zdravorazumskih objašnjenja, koja karakteriziraju osobnu razinu funkcioniranja, i znanstvenih objašnjenja, koje koriste kognitivne (neuro)znanosti. Pitanje koje razmatramo glasi: u kojemu je odnosu zdravorazumska psihologija s objašnjenjima na nižim razinama hijerarhije, odnosno postoje li vertikalna objašnjenja koja korespondiraju pučkopsihološkim objašnjenjima?

Bermúdez navodi tri općenita rješenja problema sučeljavanja odnosno načina na koji možemo razmišljati o odnosu osobnih i podosobnih objašnjenja, te smatra da svako od njih daje jedinstvenu sliku ljudskog uma.

Prvi odgovor na problem sučeljavanja Bermúdez naziva »slikom autonomnog uma«. ⁴⁸ Prema toj slici, problema zapravo nema jer postoji diskontinuitet između osobnih i podosobnih objašnjenja. Osobna i podosobna objašnjenja pripadaju različitim eksplanatornim domenama. Na primjer, autonomisti će tvrditi da za razliku od podosobnih, objašnjenja na osobnoj razini nisu mehanicistička ili striktno gledano zakonolika. Dapače, ona daju odgovore na pitanja kao što su *zašto* je netko učinio nešto ili *zašto* netko ima određeno vjerovanje. ⁴⁹ Takva pitanja zahtijevaju odgovore u terminima razloga, tj. racionalnih objašnjenja. Dakle, autonomisti ističu racionalnost kao jedinstveno obilježje zdravorazumsko-psiholoških objašnjenja. To je gledište epitomizirano u sljedećem citatu Donalda Davidsona:

»Bilo kakav napor da se poveća točnost i moć teorije ponašanja prisiljava nas da uzmemo u obzir sve više i više iz djelatnikovog cijelog sustava vjerovanja i motiva. Ali, u izvođenju tog sustava na temelju dokazne građe, nužno namećemo uvjete koherentnosti, racionalnosti i konzistentnosti. Ti uvjeti nemaju odjeka u fizikalnim teorijama [...]«. ⁵⁰

Glavni je razlog zašto postoji diskontinuitet između vrsta objašnjenja taj što pučka psihologija podrazumijeva normativna i racionalna objašnjenja, dok su podosobna objašnjenja, kakva tipično pronalazimo u kognitivnoj (neuro)znosti, uzročna i mehanicistička te podrazumijevaju zakonolike regularnosti. Najviše što možemo reći jest da objašnjenje na podosobnoj razini daje *omogućavajuće* uvjete za objašnjenje na osobnoj razini, ali zasigurno ne postavlja dovoljne uvjete za posjedovanje mentalnih sposobnosti. Prema tome, slika

43

J. L. Bermúdez, *Philosophy of Psychology*, str. 25.

44

Vidi npr. *ibid.*, str. 25.

45

Usp. N. Mišćević, *Uvod u filozofiju psihologije*, str. 14.

46

Vidi npr. Hilary Putnam, »Računarska psihologija i teorija interpretacije«, u: Nenad Mišćević, Nenad Smokrović (ur.), *Računala, mozak i ljudski um. Zbornik tekstova iz teorije umjetne inteligencije i kognitivne teorije*, prev. Nenad Smokrović, Izdavački centar Rijeka, Rijeka 2001., str. 154–169. Potencijalno bi protuprimjer tom gledištu mogla predstavljati tzv. »Bayesijanska hipoteza o funkcioniranju mozga«, posebice njezina izvedenica u vidu modela prediktivnog procesiranja. Vidi npr. Andy Clark, »Whatever next? Predictive brains, situated agents, and the future of cognitive science«, *Behavioral and brain sciences* 36 (2013) 3, str. 181–204, doi: <https://doi.org/10.1017/s0140525x12000477>; Marko Jurjako, »Can predictive processing explain self-deception?«, *Synthese* 200 (2022), str.

1–20, doi: <https://doi.org/10.1007/s11229-022-03797-6>. Međutim, rasprava tog pitanja nadilazi granice ovog rada. Zainteresiranog čitatelja za detaljniju raspravu ove problematike upućujemo na članak: Marko Jurjako, »Uloga Marrovih razina objašnjenja u kognitivnim znanostima«, *Nova prisutnost* 21 (2023) 2, str. 451–466, doi: <https://doi.org/10.31192/mp.21.2.13>.

47

Za kritičku raspravu usp. Marko Jurjako, »Uloga Marrovih razina objašnjenja u kognitivnim znanostima«, str. 454–461.

48

Usp. J. L. Bermúdez, *Philosophy of Psychology*, str. 36.

49

Usp. Sam Wilkinson, »Dennett's personal/subpersonal distinction in the light of cognitive neuropsychiatry«, 114–115.

50

Davidson, *Essays on actions and events*, str. 231.

autonomnog uma predstavlja neovisan i autonoman tip racionalnog objašnjenja koji nema primjenu izvan zdravorazumske psihologije.

Drugo je rješenje slika funkcionalnog uma prema kojoj problem sučeljavanja postoji, ali se u principu može riješiti. Postoji više varijanti funkcionalizma.⁵¹ Međutim, ono što ih ujedinjava shvaćanje je osobnih i podosobnih razina kao odnosa između funkcija i njihovih realizatora.⁵² Na osobnoj razini definiraju se tipovi mentalnih stanja prema njihovim tipičnim uzrocima i posljedicama. Na podosobnim razinama traže se njihovi realizatori. Na primjer, na osobnoj razini bol možemo definirati kao stanje koje je tipično uzrokovano oštećenjem tkiva te na ponašajnoj strani dovodi do izbjegavanja negativnog podražaja. Jednom kada znamo koja je uzročna uloga koja definira bol kao tip mentalnog stanja, možemo na podosobnoj razini tražiti komponente i procese, na primjer u živčanom sustavu mozga, koji realiziraju te uzročne uloge.⁵³

Treća je slika uma koevolucijski model.⁵⁴ Za taj model, objašnjenja koja nudi zdravorazumska psihologija neće uvijek biti spojiva s objašnjenjima na nižim razinama eksplanatorne hijerarhije, naročito kada govorimo o neuroznanstvenim objašnjenjima psiholoških sposobnosti.⁵⁵ Zastupnici ovog modela smatraju da su psihološke sposobnosti u suštini drukčije od onoga kako ih se shvaća u zdravorazumsko-psihološkim objašnjenjima. Na primjer, neki smatraju da zdravorazumsko-psihološka objašnjenja podrazumijevaju sliku uma koji u unutarnjem jeziku misli barata simboličnim reprezentacijama u skladu s pravilima formalne logike.⁵⁶ Međutim, neuroznanstvena istraživanja pokazuju da ljudski mozak ne pohranjuje informacije u diskretnim unutarnjim jezičnim strukturama, već njima barata pomoću neuralnih mreža, a čije reprezentacije nisu diskretne, već su distribuirane kroz težine veza koje čine te neuralne mreže. Zbog takvih diskrepancija između zdravorazumske psihologije i neuroznanstvenih spoznaja, zastupnici koevolucijskog modela očekuju revizije ili čak eliminaciju nekih postulata zdravorazumskog shvaćanja uma.⁵⁷

U ovom se radu nećemo opredijeliti za neko od mogućih rješenja problema sučeljavanja. Ono što ćemo tvrditi jest da se u filozofskim raspravama često bez dovoljnog opravdanja podrazumijeva uvjerljivost pojedinog gledišta na problem sučeljavanja, što može dovesti do nekritičkog preuzimanja implikacija pojedinih gledišta na problem sučeljavanja, a time i neopravdanog podrazumijevanja uvjerljivosti argumenata koji se temelje na njima. Kako bismo to pokazali, koristit ćemo dva primjera iz recentnih rasprava iz filozofije medicine i filozofije prava.

5. Problem sučeljavanja i implikacije za filozofske rasprave u medicini i pravu

5.1. Normativnost i biopsihosocijalni model zdravlja i bolesti

Primjeri nekritičkog podrazumijevanja jednog gledišta na problem sučeljavanja pojavljuju se u filozofiji medicine. Usredotočit ćemo se na kritiku biopsihosocijalnog modela uzrokovanja u medicini koji brane Derek Bolton i Grant Gillett.⁵⁸ Biopsihosocijalni model zdravlja i bolesti tipično se suprotstavlja biomedicinskom modelu. Dok potonji nastoji reducirati bolesti na biološke osnove i time ih objasniti na podosobnim razinama funkcioniranja, biopsihosocijalni model ističe da bolest karakterizira osobu u cjelini te da može, osim bioloških, imati psihološke i društvene uzroke. Biopsihosocijalni model

predstavlja holistički pristup zdravlju i bolesti, te nastoji u centar pozornosti zdravstvenog sustava staviti osobu i njezina iskustva.

Za Boltona i Gilletta, osnovni je problem za biopsihosocijalni model objasniti na koji način biološki, psihološki i društveni čimbenici mogu igrati uzročne uloge u objašnjenju razvoja bolesti, a da se ne reduciraju na neke temeljnije fizičke procese. Rješenje za taj problem vide u pojmu informacije, kontrole i normativnosti koji karakteriziraju biološke, psihološke i društvene procese. Na fizičkoj razini vladaju mehanički procesi koji se odvijaju prema zakonima prirode. Nasuprot tome, biološku, psihološku i društvenu razinu karakteriziraju ciljno usmjereni procesi koji nemaju svojeg pandana na fizičkoj razini opisa.⁵⁹

Već smo ranije vidjeli da normativnost i racionalna objašnjenja karakteriziraju osobnu razinu opisa i međuljudske odnose. Međutim, Bolton i Gillett ističu da biološke procese također karakterizira svojevrсна normativnost koju ne pronalazimo na razini fizike. Biološki procesi po njima uključuju prijenos semantičke informacije, koja upravlja i regulira drugim procesima. Na primjer, smatra se da *geni kodiraju* informacije koje reguliraju proizvodnju proteina određene vrste i da *neuroni kodiraju* informacije koje se odnose na vanjski okoliš koje mozak koristi za adaptivno ponašanje.⁶⁰ Drugim riječima, biopsihosocijalno uzrokovanje karakterizira svojevrсна normativnost u vidu prijenosa informacija te regulacija procesa i ponašanja koji se odvijaju na spektru između osobnih i podosobnih razina funkcioniranja. Stoga, biopsihosocijalno

51

Na primjer, često se pravi razlika između filozofskog i psihološkog funkcionalizma, gdje prethodni predstavlja metafizičko gledište na prirodu mentalnih stanja, a potonji metodološku orijentaciju u kognitivnim znanostima. Za detaljniju raspravu usp. J. L. Bermúdez, *Philosophy of Psychology*, pogl. 2, 3.

52

Usp. *ibid.*, str. 61.

53

Za kritički osvrt na funkcionalizam vidi: Davor Pećnjak, Tomislav Janović, »Nefunkcionalnost funkcionalizma«, u: Maja Hudoletnjak Grgić, Filip Grgić, Davor Pećnjak (ur.), *Aspekti uma*, Institut za filozofiju, Zagreb 2011., str. 1–18.

54

Usp. Patricia S. Churchland, *Neurophilosophy. Toward a Unified Science of the Mind-Brain*, MIT Press, Cambridge 1986.

55

Usp. P. M. Churchland, »Eliminativni materijalizam i propozicijski stavovi«, str. 60–63.

56

J. L. Bermúdez, *Philosophy of Psychology*, str. 84–85.

57

Na primjer, poznato je da je Paul M. Churchland argumentirao da će razvoj neuroznanosti pokazati znanstvenu neutemeljenost postoja-

nja propozicijskih stavova te je sukladno tome dao radikalno predviđanje prema kojemu će se u znanostima o umu/mozgu u budućnosti eliminirati govor o vjerovanjima, željama, namjerama i ostalim pučkopsihološkim postulatima. Usp. P. M. Churchland, »Eliminativni materijalizam i propozicijski stavovi«. Za raspravu također vidi: Joe Dewhurst, »Folk Psychological and Neurocognitive Ontologies«, u: Fabrizio Calzavarini, Marco Viola (ur.), *Neural Mechanisms*, Springer, Cham 2021., str. 311–334, doi: https://doi.org/10.1007/978-3-030-54092-0_14.

58

Usp. Derek Bolton, Grant Gillett, *The Biopsychosocial Model of Health and Disease. New Philosophical and Scientific Developments*, Palgrave Pivot, Cham 2019.; Derek Bolton, »The biopsychosocial model of health and disease: responses to the 4 commentaries«, *European journal of analytic philosophy* 17 (2021) 2, str. 5–26, doi: <https://doi.org/10.31820/ejap.17.2.7>.

59

D. Bolton, G. Gillett, *The Biopsychosocial Model of Health and Disease*, odjeljak 1.3. Usp. D. Davidson, *Essays on Actions and Events*, pogl. 12.

60

Usp. D. Bolton, G. Gillett, *The Biopsychosocial Model of Health and Disease*, str. 47–48.

uzrokovanje čini posebnu domenu objašnjenja koja nije svodiva na zakonolike i semantički nesadržajne fizičke uzroke.

Hane Htut Maung⁶¹ kritizira ovakvo shvaćanje biopsihosocijalnog uzrokovanja jer pripisuje biološkim procesima informacijski sadržaj, značenje i normativnost. Smatra da ti pojmovi mogu imati samo metaforičku primjenu u domeni bioloških procesa. Dapače, Maung⁶² tvrdi da pojmovi značenja, informacije i normativnosti imaju svoje pravo mjesto jedino na razini pučkopsiholoških objašnjenja koja se odnose na ljudske sposobnosti formiranja namjera, jezičnog značenja i donošenja sudova.

Problem je s ovom kritikom to što pretpostavlja istinitost autonomističke pozicije. Maung zaista pretpostavlja autonomizam kada navodi sljedeće:

»... nema dobrog razloga za pretpostaviti da normativni i informacijski pojmovi na koje se pozivamo u biološkim objašnjenjima referiraju na istu vrstu normativnosti i prijenosa informacija koji su svojstveni društvenim i psihološkim objašnjenjima. Preostaje nam razjedinjenost između [među]osobne razine i podosobne razine.«⁶³

Čini se da ovdje Maung pretpostavlja postojanje diskontinuiteta između podosobnih, ili u ovom slučaju bioloških objašnjenja, i objašnjenja koja podrazumijevaju osobnu, tj. međuljudsku razinu funkcioniranja. Stoga ne smijemo smatrati da govor o normativnosti i informacijama na razini bioloških procesa ima isto značenje kao i govor o normativnosti i informacijama u pučkopsihološkim objašnjenjima.

Problem je s tim argumentom to što njegova uvjerljivost ovisi o nekritičkom prihvatanju autonomizma. Kako bismo to uvidjeli, pretpostavimo da filozofski funkcionalizam daje ispravan odgovor na problem sučeljavanja. To bi značilo da prirodu mentalnih stanja možemo definirati prema njihovim funkcionalno-uzročnim ulogama. Stoga, ako ispravno pripisivanje mentalnih stanja podrazumijeva pripisivanje racionalnosti, onda može biti da fizički supstrat koji realizira ta mentalna stanja – istodobno realizira normativna svojstva i relacije u kojima se ona nalaze. I to u doslovnom, a ne samo metaforičkom smislu.⁶⁴ Doista, suvremena istraživanja i metodološke prakse u kognitivnim znanostima potkrepljuju tezu da normativnost koja karakterizira intencionalna mentalna stanja, isto tako može karakterizirati podosobne procese koji ih omogućuju ili implementiraju.

Jedan je primjer takve vrste istraživanja »model prediktivnog procesiranja« u kognitivnoj neuroznanosti. Prediktivno procesiranje predstavlja skup kompjutacijskih modela prema kojima mozak omogućuje adaptivno ponašanje tako što procesira informacije prema principu »minimizacije prediktivne pogreške«.⁶⁵ Ugrubo, ideja je da mozak u interakciji s okolinom konstantno nastoji *predvidjeti* kojemu će perceptivnom podražaju biti izložen te na temelju dobivenog podražaja pokušava odrediti što ga uzrokuje. Kako bi to postigao, mozak izgrađuje probabilistički hijerarhijski model o tome kakvo je trenutno i očekivano stanje okoliša na različitim prostorno-vremenskim relacijama. Osnovna je ideja da mozak uči i djeluje na temelju minimiziranja pogreški, tj. minimiziranja diskrepancije između dobivenog i očekivanog podražaja, te na taj način ažurira svoje modele ili mijenja svijet da ih uskladi sa svojim predviđanjima.

Smatra se da paradigma prediktivnog procesiranja posjeduje izraziti eksplanatorni potencijal jer uspijeva kroz jedan u suštini jednostavan kompjutacijski model (tj. minimiziranje prediktivne pogreške) dati jedinstvenu teoriju percepcije, mišljenja i djelovanja.⁶⁶ Za našu je raspravu važno to da prediktivno

procesiranje nasljeđuje normativna svojstva mentalnih stanja koja implementira. To postaje jasnije kada se uzme u obzir da prediktivno procesiranje pripada vrsti modela koji spadaju u tzv. »bayesijansku teoriju mozga«. Prema toj teoriji, mozak integrira senzorno-motoričke podražaje na optimalan način, tj. u skladu s principom bayesijanske teorije racionalnosti.⁶⁷ Budući da prediktivno procesiranje predstavlja jednu plauzibilnu hipotezu kako se optimalno bayesijansko procesiranje može implementirati u ljudskom mozgu, onda ima smisla smatrati da i on nasljeđuje slične normativne značajke.⁶⁸ Štoviše, budući da prediktivno procesiranje opisuje rad biološkog organa kao što je mozak, slijedi da čisto biološkim procesima možemo pripisati sposobnost procesiranja informacija i funkcioniranja prema racionalnim, tj. normativnim principima.⁶⁹

Da sumiramo trenutnu raspravu. Ovdje smo razmotrili primjer iz filozofije medicine, u kojemu se kritizira teorija biopsihosocijalnog uzrokovanja koja se temelji na pojmovima informacije, značenja i normativnosti. Maungova kritika pretpostavlja da se semantički pojmovi u biologiji mogu koristiti samo u metaforičkom smislu, dok jedino u pravom smislu ti pojmovi imaju primjenu u domenama koje podrazumijevaju pučkopsihološka objašnjenja. Vidjeli smo da ta vrsta prigovora nekritički podrazumijeva autonomistički odgovor na problem sučeljavanja. Ovdje nam nije cilj pokazati da je ta kritika *a priori* pogrešna. Autonomizam možda predstavlja pravo rješenje za problem sučeljavanja kako se on pojavljuje u filozofiji medicine. Međutim, to je nešto što bi trebalo argumentirati, a ne samo pretpostaviti.

5.2. Filozofija prava i funkcionalistička slika uma

Drugim ćemo primjerom pokazati da ne uzimanje u obzir razlike između osobne i podosobne razine može rezultirati nekritičkim prihvaćanjem funkcionalističko-redukcionističke slike uma. Katrina Sifferd i William Hirstein⁷⁰ razmatraju pitanje na što referiraju pravni pojmovi čija primjena pretpostavlja postojanje propozicijskih stavova poput namjera, želja, vjerovanja i sl. Na

61

Hane Htut Maung, »Causation and Causal Selection in the Biopsychosocial Model of Health and Disease«, *European journal of analytic philosophy* 17 (2021) 2, str. 5–27, doi: <https://doi.org/10.31820/ejap.17.2.6>.

62

Ibid., str. 12.

63

Ibid., str. 18.

64

Usp. Carrie Figdor, *Pieces of Mind. The Proper Domain of Psychological Predicates*, Oxford University Press, Oxford 2018., pogl. 4.

65

Usp. A. Clark, »Whatever next?«, str. 181–182.

66

Ibid. Za raspravu vidi Marcin Miłkowski i Piotr Litwin, »Testable or bust: theoretical

lessons for predictive processing«, *Synthese* 200 (2022) 6, str. 1–18, doi: <https://doi.org/10.1007/s11229-022-03891-9>.

67

Usp. A. Clark, »Whatever next?«, str. 188–189.

68

Usp. C. Figdor, *Pieces of mind*, str. 55–57.

69

Za raspravu vidi: M. Jurjako, »Can predictive processing explain self-deception?«, odjeljak 4.2.

70

William Hirstein, Katrina Sifferd, »The legal self: executive processes and legal theory«, *Consciousness and cognition* 20 (2011) 1, str. 156–171, doi: <https://doi.org/10.1016/j.con-cog.2010.10.007>.

primjer, pravni pojam odgovornosti za neki čin podrazumijeva pučkopsihološki pojam osobe ili sebstva.⁷¹ Uzmimo kao primjer pljačkanje banke. Osoba je krivično odgovorna za taj čin ako je znala što radi poduzimanjem tog čina (npr. znala je da ulazak u banku s pištoljem znači početak pljačke) i/ili ako je poduzela tu radnju s jasnom namjerom (npr. htjela je opljačkati banku jer se smatrala da time može riješiti kockarski dug).

Za našu je raspravu važno istaknuti i to da Hirstein i Sifferd smatraju da pravna načela koja podrazumijevaju pučkopsihološka mentalna stanja – poput znanja, vjerovanja i namjera – zapravo referiraju na određene dijelove mozga koji implementiraju tzv. »izvršne funkcije«. Izvršne funkcije referiraju na psihološke procese koji su potrebni »za svrhovito, prema cilju usmjereno ponašanje«, a uključuju specifičnije psihološke procese kao što su

»... planiranje, vremenska organizacija ponašanja, anticipacija cilja, započinjanje aktivnosti, sposobnost inhibiranja ili odgađanja odgovora, evaluacija odgovora, kognitivna fleksibilnost.«⁷²

Smatra se da su izvršne funkcije poglavito implementirane u prednjem dijelu moždanog režnja, uključujući područja poput dorzolateralnog prefrontalnog režnja, njegovih veza s ventromedijalnim prefrontalnim režnjem i drugih funkcionalnih veza s dijelovima mozga koji su zaduženi za procesiranje senzornih i motivacijski relevantnih informacija. S obzirom na takvo shvaćanje izvršnih funkcija, Hirstein i Sifferd navode da kada zakonske odredbe

»... referiraju na mentalna stanja i procese povezane s nezakonitim radnjama, zakon referira na [...] izvršne procese na isti način na koji osoba koja referira na vodu također referira na H₂O molekule, znala ona to ili ne.«⁷³

Iz citata se može razabrati da Hirstein i Sifferd podrazumijevaju funkcionalističko-redukcionističku sliku uma. Kada govorimo o pravnom shvaćanju sebstva, oni smatraju da zapravo referiramo na izvršne funkcije koje su po njima implementirane u jasno određenim dijelovima mozga.

Problem je s ovim gledištem to što njegova uvjerljivost pretpostavlja ispravnost funkcionalističkog odgovora na problem sučeljavanja. To postaje jasno kada razmotrimo alternativna gledišta na problem sučeljavanja. Ako pretpostavimo istinitost autonomizma, onda se čini da ne bismo bili opravdani zaključiti da namjere, želje i vjerovanja zapravo referiraju na točno definirane dijelove prefrontalnog korteksa. Posebice, autonomisti bi mogli prigovoriti da je funkcionalističko zaključivanje podložno mereološkoj pogrešci. Prema mereološkom principu, samo osobe ili ljudska bića kao cjeline mogu imati mentalna stanja kako ih shvaćamo na zdravorazumskoj razini.⁷⁴ Mozak i ostali organi samo su dijelovi ljudske osobe te kao takvi ne mogu posjedovati svojstva i stanja koja pripadaju osobi kao cjelini. Stoga, govor o mentalnim stanjima neke osobe ne može imati istu referenciju kao i govor o stanjima mozga koji je dio te iste osobe. Autonomisti se mogu složiti da dijelovi mozga koji implementiraju izvršne funkcije predstavljaju nužne uvjete za pripisivanje mentalnih stanja i racionalnih sposobnosti. Međutim, iz toga ne slijedi da govor o mentalnim stanjima nije ništa drugo nego govor o tim dijelovima mozga.⁷⁵ Stoga možemo zaključiti da legitimacija takvog zaključivanja zahtijeva prethodno opravdanje zašto bismo trebali prihvatiti funkcionalizam kao rješenje problema sučeljavanja.⁷⁶

Da sumiramo, ovdje smo prikazali primjer iz filozofije prava, u kojemu se tvrdi da govor o mentalnim stanjima koja su nužna za pripisivanje krivične odgovornosti, referira na određene procese u mozgu koji su korelirani s njima. Takav je način zaključivanja opravdan samo ako imamo razloga vje-

rovati da funkcionalistička slika uma predstavlja ispravno rješenje problema sučeljavanja. Međutim, da bi se to pokazalo, prvo treba pokazati zašto bismo trebali odbaciti alternativna rješenja problema sučeljavanja u filozofiji prava.

6. Zaključak

U ovom radu dali smo pregled rasprave koja se odnosi na problem sučeljavanja u filozofiji psihologije. Nadalje, razmotrili smo nekoliko recentnih primjera kako se problem sučeljavanja manifestira u pojedinim domenama filozofskog istraživanja, poput filozofije medicine i filozofije prava. Zaključak je ovog rada da je važno promišljati problem sučeljavanja, tj. razmišljati o načinima na koje se može shvatiti odnos između osobnih i podosobnih razina objašnjenja. To je naročito važno jer valjanost zaključivanja u različitim filozofskim domenama ovisi o zauzimanju argumentiranog stava u pogledu toga što bi bilo ispravno rješenje za problem sučeljavanja.⁷⁷

71

Usp. Velinka Grozdanić, Marissabell Škorić, Igor Martinović, *Kazneno pravo. Opći dio*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka 2013., str. 130–134.

72

Sanja Šimleša, Maja Capanec, »Razvoj izvrsnih funkcija i njihovih neuroloških korelata«, *Suvremena psihologija* 11 (2008) 1, str. 55–72, str. 56.

73

W. Hirstein, K. Sifferd, »The legal self: executive processes and legal theory«, str. 156–157.

74

M. R. Bennett, P. M. S. Hacker, *Philosophical Foundations of Neuroscience*, pogl. 3.

75

Usp. *ibid.*, str. 83.

76

Vrijedi spomenuti da Katrina L. Sifferd u radu »Non-eliminative reductionism: not the

theory of mind some responsibility theorists want, but the one they need« nastoji ponuditi filozofsko opravdanje za prihvaćanje funkcionalističko-redukcionističke slike uma. Međutim, problem s tim radom je što uopće ne uzima u obzir autonomističku poziciju kao moguće alternativno gledište. Usp. Katrina L. Sifferd, »Non-eliminative reductionism: not the theory of mind some responsibility theorists want, but the one they need«, u: Bebhinn Donnelly-Lazarov (ur.), *Neurolaw and Responsibility for Action. Concepts, Crimes, and Courts*, Cambridge University Press, Cambridge 2018., str. 71–103, doi: <https://doi.org/10.1017/9781108553339.004>.

77

Autori žele zahvaliti anonimnim recenzentima na korisnim komentarima na raniju verziju ovog rada. Ovaj je rad ishod istraživanja na projektu KUBIM (uniri-human-18-265) koji financira Sveučilište u Rijeci.

Ivana Jerolimov, Marko Jurjako

Philosophy of Psychology and the Interface Problem

Implications for Some Philosophical Debates in Medicine and Law

Abstract

One of the fundamental problems in the philosophy of psychology is to determine the relation between personal and subpersonal explanations of human behavior. The problem of determining the relation between the personal and subpersonal levels is called the “interface problem”. This paper has two goals. The first is to introduce the domestic reader to the interface problem from the perspective of the philosophy of psychology. The second goal is to show that insufficient focus on the interface problem and its potential solutions can lead to uncritical and fallacious reasoning that can have significant consequences for particular debates in philosophy of medicine and philosophy of law.

Keywords

the interface problem, common sense or folk psychology, philosophy of psychology, personal and sub-personal explanations, philosophy of law, philosophy of medicine